

De betekenis van plas-dras percelen voor de grutto

David Kleijn

● Plas-dras gebied in het Wormer en Jisperveld.
Foto: Frank Visbeen.

Voorjaar 2007 zijn op twee plas-percelen in de Zeevang grutto's gevangen en voorzien van kleurringen. Het doel van dit onderzoek is meer inzicht te krijgen in de betekenis van die percelen in relatie tot vestiging van de vogels in de directe omgeving.

Plas-dras en weidevogels

Laat in het voorjaar een stuk land onder water lopen en binnen de kortste keren staan er grote aantallen weidevogels op. Steltlopers zoals tureluur en Kievit lopen druk naar eten te zoeken op kale stukjes grond tussen water en land. Eenden zoals wintertaling en slobbeend dobberen op de diepere delen en wroeten hun eten bij elkaar op en onder de waterspiegel. Verreweg de meest opvallende verschijning op deze zogenaamde plas-dras perceeltjes is echter de grutto. Grote groepen vogels van deze soort strijken gezamenlijk neer en vliegen na kortere of langere tijd weer luid roepend weg. In de tussentijd staan

ze te rusten, lopen ze een beetje ruzie te maken of prikken ze her en der in de bodem op zoek naar regenwormen en emelten.

Weidevogels in de verdrukking

Weidevogels hebben het zwaar momenteel. De aantallen van de in ons land broedende soorten gaan jaarlijks met ongeveer vier procent achteruit. Er wordt veel gedaan om deze achteruitgang te stoppen. Naast de inrichting van weidevogelreservaten worden sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw ook meer en meer beschermingsmaatregelen uitgevoerd op boeren-

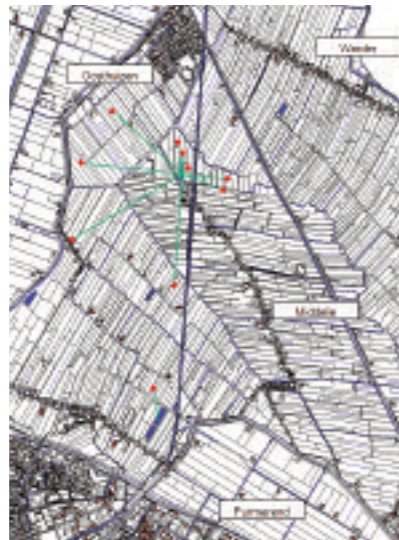
land, gesubsidieerd door de Nederlandse overheid en de EU. Sinds een jaar of tien is één van die beschermingsmaatregelen het aanleggen van plas-dras percelen, vlak voor en gedurende de broedperiode van weidevogels. Het idee hierachter is dat als zoveel vogels gebruik maken van dit type percelen, het dan op een of andere manier ook goed voor ze moet zijn. In de praktijk weten we echter nog heel weinig van de rol die plas-dras percelen spelen tijdens de broedperiode.

Ringgen om de poten

In het voorjaar van 2007 is in de polder Zeevang onderzoek uitgevoerd naar de rol van plas-dras per-

● *Gekleurde grutto, terug op het plas-drasperceel waarop ze een maand eerder gevangen was. Deze vogel kan herkend worden aan de ringcombinatie: rechter poot boven de knie mintgroene vlag boven mintgroene ring boven gele ring, linker poot boven de knie blauwe ring boven rode ring. Foto: Gerard Kenter.*

● *Figuur 1. Het studiegebied Zeevang met in blauw de plas-dras percelen. De rode rondjes geven de locaties van de territoria van de in 2007 gekleurde grutto's weer. Lijnen tussen plas-dras percelen en territoria geven weer welke grutto's zijn waargenomen op welk plas-dras perceel.*

● *Plas-dras in het Wormer- en Jisperveld in de omgeving van de Neckermolen. Foto: Frank Visbeen.*

dras percelen leidt zeker niet automatisch tot een hogere dichtheid aan grutto's in de nabije omgeving. Een punt van aandacht is de locatie en het beheer van plas-dras percelen. De grote concentraties van vogels ontgaan ook mogelijke predatoren niet. Het is daarom van belang dat de vegetatie op de percelen kort gehouden wordt en dat geen plas-dras percelen worden aangelegd in de onmiddellijke nabijheid van struiken, bosjes of gebouwen die de rustende vogels het zicht ontnemen op naderende roofvogels.

In ieder geval bieden plas-dras percelen de mens de mogelijkheid om grote aantallen vogels van deze prachtige soort eens rustig van nabij te bekijken. Niet alleen vogels hebben dus baat bij de aanleg van plas-dras percelen. Mocht u zelf komend broedseizoen een grutto met kleuringen aan de poten zien, noteer dan plaats datum en de kleuringcombinatie (zie foto 1) en laat het ons weten. Zo kunnen we nog meer te weten komen over deze fascinerende vogels.

Aan het plas-dras onderzoek werkten mee: Andre Duijven, David Kleijn, Chris Klok, Gerard Müskens, Kees Oosterbeek, Maja Roodbergen. Met dank aan: Gerrit Gerritsen, Wolf Teunissen, Jos Hooijmeijer, familie Hoek-Spaans, familie Beentjes, Agrarisch Natuurvereniging Waterland, Wim Tjisen, Marco Moerman, familie Tessel, Gerard Kenter.

*David Kleijn
Alterra, Centrum voor Ecosystemen
Postbus 47
6700 AA, Wageningen
0317 477877
David.Kleijn@wur.nl*

celen bij de vestiging van territoria van grutto's. De centrale vraag was in hoeverre grutto's in een gebied baat hebben bij de aanleg van een plas-dras perceel en of aanleg mogelijk ook broedparen naar een gebied kan lokken. Een groot aantal grutto's op een plas-dras perceel betekent niet automatisch dat deze massaal door de lokale broedvogels gebruikt wordt. Ondergelopen landjes worden namelijk niet alleen gebruikt door grutto's die in het gebied zelf broeden, maar ook door vogels die elders in Nederland of zelfs in IJsland broeden. Omdat grutto's niet individueel herkenbaar zijn en opvliegende vogels snel uit zicht verdwijnen, kunnen we de streekbewoners niet van de doortrekkers onderscheiden. In maart hebben we daarom vlak voor het broedseizoen grutto's gevangen op plas-dras percelen om ze een combinatie van kleuringen om de poten te hangen. Hierdoor werden ze op afstand individueel herkenbaar. Vervolgens werd gedurende het broedseizoen de wijde omgeving van de vangplek afgezocht naar geringde grutto's.

De grutto en het kanon

Grutto's zijn waakzame, onvoor-

spelbare dieren die doorgaans op het nest gevangen worden. De beste mogelijkheid om ze op plas-dras percelen te vangen leek door middel van een 'kanonnet'. Dit is een net van ongeveer 15 bij 25 meter, aan de voorkant voorzien van vier projectielen die worden weggeschoten door vier ingegraven kanonnen. Als de kanonnen op afstand worden afgevuurd trekken de projectielen het net in een boogje over de opvliegende vogels. Klinkt eenvoudig. Dat is het ook, als de vogels zo vriendelijk zijn om op de juiste plek te gaan zitten. Het grootste probleem bij kanonnetten is echter dat je de hele uitrusting moet klaarleggen op een plek waarvan je hoopt dat de vogels er ook daadwerkelijk zullen gaan zitten. In ons geval duurde het zeven dagen voordat er grutto's op de juiste plek gingen zitten. Zeven lange dagen in soms bijtend koude wind turend door verrekijker en telescoop naar de altijd aanwezige tureluurs en wintertalingen en af en toe naar een witgatje, bontgekleurde kempiaan, kluut of watersnip. En natuurlijk naar grutto's. Tientallen, soms honderden grutto's die zich verzamelden in het ondiepe

water. Grutto's die in een explosie van vleugelslagen en alarmkreten opvlogen bij het naderen van een slechtvalk of havik. Grutto's die na het wijken van het gevaar groepje voor groepje terugkeerden. Grutto's die altijd net naast de plek gingen staan waar het net lag.

Ringen aflezen

Aan het eind van de zevende dag wisten we echter zes grutto's te verschalken en bij het vallen van de avond van de achtste dag hadden we nog eens 18 grutto's in het net. Deze grutto's leverden een hoop informatie op. Het mooie van gekleurde grutto's is dat ook mensen die niet direct bij het onderzoek betrokken zijn de ringcombinaties kunnen aflezen en doorgeven (foto). Zo bleek dat een grutto die we zelf in twee maanden tijd niet hadden gezien op 27 mei was waargenomen op hemels-breed slechts 1500 m van de vangplek. Een oplettende familie in Hobrede had het dier gefotografeerd toen het dicht bij het dorp op een paal stond te waken over zijn pullen. Exact een maand later werd ditzelfde dier waargenomen in Zuid Spanje nabij Gibraltar op weg naar de overwinteringsgebieden in West Afrika.

Zelf vonden we twee grutto's die kleuringen omgehangen hadden gekregen in de Extremadura (Spanje), waarvan één nog geen drie weken voordat wij hem zagen.

Resultaten

Van de 24 geringde grutto's zagen we er 21 terug in de nabijheid van de vangplek, drie daarvan echter slechts één keer. Enkele dieren waren twee dagen nadat ze in het net lagen te spartelen al weer terug op de vangplek. Het lijkt er dus op dat grutto's een plek niet mijden nadat ze er zijn gevangen met deze ietwat wilde vangmethode. De meeste grutto's werden waargenomen in de directe omgeving van het plas-dras perceel waarop ze gevangen waren (figuur 1). De gemiddelde afstand tussen nestplaats van de geringde grutto's en het plas-dras perceel varieerde van 60 tot 1240 meter en bedroeg gemiddeld ongeveer 550 meter. Er lagen meerdere plas-dras percelen in het gebied, maar die lagen meestal verder van het territorium van de gekleurde grutto's dan het perceel waarop ze gevangen waren (figuur 1). Uit waarnemingen in de territoria bleek tevens dat we zes paartjes hadden gevangen. Gedurende de broedperi-

ode werden meerdere geringde vogels nog regelmatig op het plas-dras perceel gezien. Hoe dichter het territorium bij het plas-dras perceel lag hoe vaker grutto's er gebruik van maakten. Een vergelijking van dichtheden van broedende grutto's in de nabijheid van meerdere plas-dras percelen in de Zeevang en het Wormer- en Jisperveld voor en na aanleg, liet geen duidelijke verschillen zien. Bij sommige percelen kon een sterke toename waargenomen worden, bij andere was echter sprake van een afname.

Conclusies

Samenvattend kan worden geconcludeerd dat grutto's graag en vaak plas-dras percelen in hun broedgebied bezoeken. Vlak voor de broedperiode doen ze dat veelal paarsgewijs. Ze gaan daarbij naar het plas-dras perceel dat het dichtst bij hun territorium ligt. Grutto's met territoria dicht bij een plas-dras perceel maken hier vaker gebruik van dan vogels met territoria verder weg. Of grutto's door de aanwezigheid van een plas-dras perceel een grotere kans hebben hun jongen groot te brengen, is onbekend en de aanleg van plas-

Om het behoud van een middeleeuws cultuurlandschap

Op stap met Nico Vens in het Wormer- en Jisperveld

'Het gaat mij om het behoud van dit prachtige middeleeuwse cultuurlandschap', zegt Nico Vens, over het Wormer- en Jisperveld. 'Zelfs als daar geen weidevogels meer zouden broeden, zou ik dat landschap nog willen behouden. Maar behoud van dat landschap is natuurlijk wel de voorwaarde voor het behoud van de weidevogels.'

Landschappen beschermen doe je niet alleen in de broedtijd. Daarom was het een goed idee om op een druilerige ochtend in september met Nico Vens het veld in te gaan, om te zien wat hij zoal doet in het belang van dat landschap. Dat is veel. En dat is nodig, want het gaat niet goed met het landschap en de weidevogels in het Wormer- en Jisperveld. Broedden er in 1972 nog 1180 grutto's in het Wormer- en Jisperveld, in 2006 waren dat er nog maar 496, nog maar 42% van het aantal in 1972 (tabel 1).

Al heel lang is Nico Vens actief in dit gebied. Al vanaf 1972 inventariseert hij er weidevogels en is hij betrokken bij allerlei onderzoek en beheersmaatregelen en hij is er werklustig voor Vogelbescherming. Nico Vens is dan ook goed op de hoogte van alle ontwikkelingen in het landschap en de vogelbevolking van het Wormer- en Jisperveld en kan daar met kennis van zaken en een grote betrokkenheid over vertellen.

Beginnersfouten

Het vaarland in het Wormer- en Jisperveld werd in de jaren zeventig steeds extensiever door de boeren gebruikt en ten slotte verdeeld

onder particulieren en Natuurmonumenten (NM). NM verwierf in die periode ±600 ha. Het gehele gebied omvat ±1500 ha. NM zag in dat de natuurwaarden in het gebied vooral de uitzonderlijke weidevogelstand betroffen en dat die niet behouden konden worden zonder beheer op de gronden die de boeren verlaten hadden. NM koos met het oog op de kemmaan voor vernatting van het gebied. Dat leidde echter tot verzuiming en een pitrusexplosie die veel grasland voor weidevogels minder interessant maakte. De particulieren wilden er recreëren. Zij wilden luwte en plantten bomen en struiken. De leuke haag werd een bos, en in een straal van 200 meter rondom hoge bomen broedt nu geen weidevogel meer. Na dertig jaar was het gevolg een totaal ander landschap. Wie nu door het hart van het Wormer- en Jisperveld vaart, waant zich eerder in het Amazonegebied dan in een Hollandse vaarpolder. De paradox is dat de biodiversiteit van het Wormer- en Jisperveld nu groter is dan ooit, maar dat de karakteristieke weidevogelstand achteruit holt (tabel 2).

Herstel

De kunst is nu, in het belang van de weidevogels, het oorspronke-

lijke landschap zoveel mogelijk te herstellen. Daarvoor zijn nu drie projecten gaande.

Bomen kappen

Toen Nico deel uitmaakte van het Deskundigenteam Weidevogels van de Provincie heeft hij voorgesteld te proberen op een vriendelijke, stimulerende manier de particuliere bosjesbezitters ervan te overtuigen dat er iets gedaan moest worden. De provincie ondersteunde het idee om via een subsidieregeling tegemoet te komen in de kosten en het verwijderen van bosschages aantrekkelijk te maken. De eerste voorlichtingsbijeenkomst startte in april 2006. Totaal zijn nu ongeveer dertig bosjes omgevormd of staan op de nominatie omgevormd te worden naar hakhout, knobomen, grasland of moeras.

Graslandherstel

Goed gruttoland geeft de grutto's bij het arriveren de gelegenheid te rusten op plas-dras terreinen. Daarnaast moet er voldoende grasland met een rijk bodemleven zijn waar ze kunnen foerageren. Bovendien is een vrij uitzicht essentieel. De kuikens hebben structureel rijk grasland met veel insecten en dekkingsmogelijkheden

Literatuur

- HAEUPLER, H. Bildatlas der Farn- und Blütenpflanzen Deutschlands.
- HART, SARAH. Plantenvinder voor de Lage Landen.
- MEJDEN, R. VAN DER. Heukels' Flora van Nederland, 22ste druk.

- *Bosvorming in het Wormer- en Jisperveld*

nodig. Om dat alles te bereiken mogen de graslanden niet te nat zijn. Het vochtgehalte in de strooisellaag moet ongeveer 45% zijn, de pH moet hersteld worden naar >4,8, de pitrus moet bestreden worden en het land moet weer bemest worden. Om de waterkwaliteit in de polder te verbeteren, wordt momenteel een baggerproject uitgevoerd. Dat biedt goede mogelijkheden om tegelijk een aantal van bovenstaande doelstellingen te bereiken. De baggerspecie moet ergens blijven en Nico Vens zoekt daarvoor samen met de beheerder sterk verpitruste percelen uit. Als die met de specie bedekt worden, ontstaat mogelijk een goede uit-

gangspositie voor graslandherstel.

Beheerspakketten

Ook over de beheerspakketten die NM met de boeren afsprekt heeft Nico Vens een mening, al is hij er niet bij betrokken. Natuurmonumenten is met de agrarische natuurvereniging een samenwerkingsproject gestart, waarbij grond van NM aan boeren verpacht wordt, zodat voor de boeren weer een rendabele bedrijfsvoering mogelijk is. Daarvoor is een oppervlakte van ongeveer 100 ha per bedrijf noodzakelijk, en met hun eigen grond halen de resterende boeren dat niet. Over de verpachte gronden van NM maakt de vereni-

ging beheerafspraken en de boeren krijgen daarvoor een beheervergoeding. NM houdt de regie. Volgens Nico Vens is dit de laatste kans om de weidevogels te behouden. De boeren dreigen het gebied anders te verlaten met verzuiming als gevolg. 'De beheerspakketten moeten maatwerk zijn, met natuurwaarden als doel en de agrarische bedrijfsvoering als middel. Werkzaamheden moeten steeds worden afgestemd op de omstandigheden. Hierbij gaat het om landschap, botanisch beheer, weide- en moerasvogels en de instandhoudingsdoelen van Natura 2000. Of het gaat werken zal de tijd leren. Het zal veel inzet en inzicht van alle partijen vragen'.

Wim Ruitenbeek
wim.ruitenbeek@planet.nl

	1972	1980	1992	2000	2001	2004	2006
scholekster	545	428	437	297	361	338	250
kluut	4	16	?	24	18	11	5
kievit	710	517	946	708	756	771	727
kemmaan	25	28	19	7	6	5	0
watersnip	50	25	?	?	5	1	0
grutto	1180	587	794	576	568	549	496
tureluur	193	137	167	204	202	260	184
totaal	2707	1738	2363	1816	1929	1935	1662

	1972	1980	1992	2000	2001	2004
predatoren	19	32	11	40	111	153
bos- en struweelvogels	88	176	80	177	370	457
weidevogels	2707	1738	2363	1816	1929	1935
eenden	1245	1216	311	395	991	1275
zwanen & ganzen	3	7	16	174	153	848
rietvogels	1049	713	549	1036	1139	1144